

emphasized that the teacher can influence on the child only through the consciousness and taking into account his physical and mental properties.

The analysis of the scientific heritage of G. Vashchenko, historical and pedagogical literature, gave an opportunity to draw a conclusion on the importance of the teacher's creativity in relation to the conceptual foundations for the development of national school, taking into account the integration of the ideas of the representatives of foreign pedagogy. In our opinion, G. Vashchenko justified scientific and pedagogical requirements for the development of the national school: firstly, the need for community education of children for the development of initiative and public abilities; and secondly, the obligatory implementation of the principle of the vitality of education; thirdly, the realization of studying taking into account the individual characteristics of children.

Key words: G. Vashchenko, D. Dewey, V. Lai, P. Lesgaft, M. Montessori, child centering, humanistic pedagogy.

Одержано 11.11.2017р

УДК 37:39(477.52/.6)"196/199"

МАРИНА ЄПІХІНА

ORCID: 0000-0003-0199-8186

(Старобільськ)

ФОРМУВАННЯ ЕТНОПЕДАГОГІЧНИХ ТРАДИЦІЙ У СХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ В 60-90 рр. XX СТОЛІТТЯ: ОБ'ЄКТИВНІ І СУБ'ЄКТИВНІ ЧИННИКИ

Стаття присвячена аналізу окремих груп чинників, що зумовлювали процес формування етнопедагогічних традицій східноукраїнського регіону в 60-90 рр. XX століття. Подано аналіз останніх досліджень і публікацій, які присвячені заявленій проблематиці. Аналізуються різні підходи до виділення чинників та їх класифікації. На основі проведеного аналізу представлених класифікацій автор дає визначення етнопедагогічним чинникам, а також пропонує свою класифікацію. На думку автора, на формування етнопедагогічних традицій у східноукраїнському регіоні в 60-90-х роках XX століття впливали дві групи чинників: об'єктивні (природні і суспільні) та суб'єктивні (морально-духовні і психолого-педагогічні).

Ключові слова: чинники, класифікація, східноукраїнський регіон, етнопедагогічні традиції, національна свідомість, рідна мова, фольклор.

Постановка проблеми, її зв'язок між важливими науковими та практичними завданнями. Кожен народ, кожна нація має своєрідний і неповторний характер, своє національне обличчя, систему поглядів та уявлень, власний творчий доробок, особливості й відмінності, характерні для того чи того регіону країни. У характері народних традицій людей, які проживають у різних регіонах України, є багато спільних і відмінних рис та елементів у культурному середовищі, народних традиціях тощо. У зв'язку з цим виникає питання: які саме регіональні особливості, що, як правило, закорінюються у зв'язку з природою чи сягають в історичне минуле, впливають на формування своєрідних і неповторних рис людини – мешканця певного регіону. Відповідь на поставлене запитання потребує всебічного аналізу окремих груп чинників, що зумовлювали процес формування етнопедагогічних традицій східноукраїнського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми, виділення невирішених її частин. Студіювання наукових джерел засвідчує, що дана проблематика широко подана і проаналізована у працях О. Березюк, В. Карлової, Н. Лисенко, С. Фатальчука та ін.

Метою нашої статті є визначення чинників, що впливали на формування етнопедагогічних традицій у східноукраїнському регіоні в 60-90-х рр. XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Україна розташована в Східній Європі, межує з Польщею, Словаччиною, Угорщиною на заході, Румунією і Молдовою – на південному заході, Білоруссю – на півночі і північному заході, з Російською Федерацією – на сході і північному сході. На півдні територія України виходить до Чорного й Азовського морів. До складу України входять Автономна Республіка Крим, 24 адміністративні області та Київ і Севастополь як міста центрального підпорядкування [3].

У процесі історичного формування українського народу і його етнічної території, залежно від природних умов, характеру і способу господарських занять населення, особливостей побуту і традиційної культури, виділяють окремі етнографічні регіони. Нині прийнято виокремлювати шість історико-етнографічних регіонів України: Наддніпрянщина, Поділля, Середня Слобожанщина, Полісся, Карпати, Південь, однак слід зазначити, що між етнографічними районами України не існує чітких меж, тому такий поділ має умовний характер [5, с. 25].

Н. Лисенко зазначає, що історико-етнографічний регіон – це етнотериторіальне утворення в межах розселення певного етносу, що за історичною долею та етнічним образом населення є самобутнім. Його назви зафіксовані в історичних документах, крайовій символіці та історичній пам'яті людей. Дослідниця також наголошує, що культура й побут українців разом зі спільними загальнонаціональними особливостями зберігають багато власних місцевих специфічних рис. Творення унікальної народно-традиційної соціокультури в Україні тривало багато століть. За цей час українці у складних умовах етнічного розчленування та багатовікового поневолення виробили особливу систему звичаїв, вірувань, моральних, правових, естетичних самобутніх форм, які забезпечили життєдіяльність і духовні потреби етносу. Внутрішнє етнографічне районування властиве кожному народу [7, с. 171].

Східна Україна (Слобожанщина, в минулому „Дике поле”) охоплює східну частину України – теперішні Харківську, південно-східну частину Сумської, північно-східні райони Дніпропетровської, східні – Полтавської, північні – Донецької, Луганської областей і суміжні західні райони Білгородської і Воронежської областей, які тепер входять до складу Росії [2, с. 127-128].

Ґрунтовно досліджуючи становлення й розвиток системи освіти та педагогічної думки на сході України в ХХ столітті, В. Курило розглядає територію Донецької та Луганської областей як єдиний східноукраїнський регіон. Автор вважає, що Донецька та Луганська області мають специфічні риси, які відрізняють їх від інших регіонів України, і єдині для них спільні риси. За своїми характеристиками вони значно відрізняються від сусідньої Харківської області. Їм притаманні специфічні особливості ландшафту, наявності корисних копалин, структури та спрямованості промисловості, рівня культурно-освітнього потенціалу тощо. На думку науковця, виділення східноукраїнського регіону дає змогу розглянути його як конкретне соціальне середовище, у якому відбувається соціалізація та індивідуалізація особистості, як певну сукупність умов і засобів вирішення завдань освіти, як „поле”, на якому функціонує система загальної та професійної освіти, як єдиний освітній простір [6, с. 8-9].

В етнопедagogіці є різні підходи до виділення чинників і їх класифікації. Чинник (від лат. factor – що робить, виробляє) – рушій, причина, істотна обставина у певному процесі чи явищі [7, с. 67].

Досліджуючи народну педагогіку, Н. Лисенко виділяє такі чинники, що впливали на її формування:

- глобальні, світові чинники (проблема війни й миру, екологічні катастрофи, втрати цивілізацій);
- соціальні (політичні, економічні, культурні, медичні, освітні) умови життя суспільства й держави;
- регіональні (чинники впливу на розвиток у конкретних містах, селищах, мікрорайонах);
- конкретно-особистісні (безпосередньо з якими стикається особа) [7, с. 67].

Цікавою, на наш погляд, є стаття В. Карлової „Основні фактори формування і розвитку національної самосвідомості” [4], у якій на основі аналізу наукових підходів до розуміння факторів, що впливають на формування національної самосвідомості, авторка розділяє їх на кілька груп. Ураховуючи, що в національній самосвідомості поєднані образи минулого, сучасного й того, чого прагне нація, чинники формування самосвідомості, на думку В. Карлової, можна розділити на: умовно-статичні, тобто ті, що існували в минулому; умовно-динамічні, що діють у реальному часі й впливають на формування і розвиток свідомості й самосвідомості нації в сучасних умовах, та очікувані в майбутньому.

Чинники, що впливають на формування національної самосвідомості, вважає дослідниця, можна поділити на первинні та вторинні. До первинних (переважно матеріальних) належить розташування території, яку населяє спільнота, природно-ресурсне середовище, історичне минуле (історичні події). Це об'єктивні чинники, що існують незалежно від ситуації та волі людей (проте можуть бути інтерпретовані по-різному). Вторинні (нематеріальні) чинники, що постають як результат дії первинних, мають переважно суб'єктивний характер і визначають інтерпретацію первинних. До них належать архетипи, ментальність, міфи, національний характер, історична пам'ять, духовна культура, цінності народу [4].

Узявши за основу особистісний аспект національного буття, чинники можна розділити на суб'єктивні, пов'язані із соціальними і психологічними особливостями індивіда (суб'єкта), який

усвідомлює певні події, ідеї, теорії, цінності, і об'єкти, що стосуються усвідомлення індивідом певного об'єкта (наприклад, державотворчі процеси, нація, етнос, національний лідер) і відповідної інтерпретації крізь призму власних світоглядно-ціннісних орієнтацій; комунікативні, зумовлені процесом розуміння певних об'єктів та оцінки їх; ситуативні, зумовлені соціальним, економічним або політичним контекстами сприйняття відповідних цінностей, ідеалів, образів, тощо.

В. Карлова підкреслює, що чинники формування національної самосвідомості взаємозумовлені й ієрархічно структуровані. У зв'язку з цим вона виділяє групу базових чинників, що формують ядро національної самосвідомості й забезпечують ідентифікаційну основу національної спільноти, тобто репрезентацію та впізнаваність нації в міжнародному середовищі. До них належать зовнішні чинники, що об'єктивно істотно впливають на всі сфери буття національних держав незалежно від чиїхось суб'єктивних бажань, та внутрішні чинники, які суттєво впливають на формування національної самосвідомості суспільства (важливе місце належить національно-державницькій ідеології) [4].

Привертає увагу робота О. Березюк, у якій охарактеризовано основні чинники української етнопедагогіки. Авторка зазначає, що складові народознавства (мова, культура, традиції, мораль, фольклор, народні ігри, народна іграшка тощо) правомірно розглядати і як чинники етнопедагогіки, за допомогою яких реалізуються цілі й завдання національного виховання [1, с. 6].

Проведений аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що під етнопедагогічними чинниками слід розуміти рушійні сили етнопедагогічних процесів, тобто сукупність причин, що зумовлюють формування етнопедагогічних традицій населення певної території.

Як ми зазначали вище, існує кілька класифікацій чинників, що впливають на етнопедагогічні процеси (залежно від обраних підстав). Науковці намагались охарактеризувати сукупність чинників, які дають змогу визначати територію Донецької та Луганської областей як єдиний східноукраїнський регіон. С. Фатальчук розглядав східноукраїнський регіон як особливий соціальний і географічний простір, у якому відбувається соціалізація людини, формування, збереження і трансляція соціокультурних норм життя. Цей регіон сформувався, на думку дослідника, під впливом таких географічних і соціальних чинників: історико-культурологічних (схожість історичного і культурного розвитку); природно-географічних (місцезросташування, ідентичність ландшафту, кліматичних умов); соціально-географічних (значна віддаленість областей від центральних регіонів країни, більша щільність населення порівняно з іншими регіонами); соціально-демографічних (поліетнічний склад населення, спільні міграційні процеси); соціально-економічних (спільна направленість структури промисловості). Виділення Донецької і Луганської областей у східноукраїнський регіон дозволить розглянути їх як конкретне соціокультурне середовище, що має єдиний освітній простір, у якому відбувається соціалізація людини [8, с. 5].

Загалом погоджуємося з підходом С. Фатальчука до виокремлення сукупності чинників, що вплинули на формування східноукраїнського регіону, проте вважаємо за необхідне внести деякі уточнення й корективи.

Ми дійшли висновку, що в контексті нашого дослідження найбільш доцільним є поділ чинників, які впливають на формування етнопедагогічних традицій, на дві групи (залежно від джерела впливу): об'єктивні й суб'єктивні. До об'єктивних чинників належить увесь комплекс суспільно-історичних реалій, які визначають спосіб життя народу. Група об'єктивних чинників містить різні аспекти територіальних відмінностей в умовах життя населення. Такі чинники можна назвати чинниками-умовами. Об'єктивні чинники можна поділити на дві групи: природні й суспільні. До природних чинників відносимо природно-географічні та екологічні.

Висновки. Отже, на формування етнопедагогічних традицій у східноукраїнському регіоні в 60-90-х роках XX століття впливали дві групи чинників: об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних чинників відносимо: природні (природно-географічні, екологічні); суспільні (історичні, соціально-демографічні, економічні, релігійні). Географічне розміщення, клімат, мінерально-ресурсний потенціал, екологія Донецької і Луганської областей зумовлювали розселення людей, рід занять та спосіб їхнього життя. Швидкі темпи індустріалізації й зумовлена ними багатоетнічність регіону й особлива релігійна ситуація визначали сімейно-побутову обрядовість і традиції народного виховання. Групу суб'єктивних чинників складають: морально-духовні (основи народної моралі, національна свідомість і самосвідомість; рідна мова, фольклор; традиції, звичаї, обряди); психолого-педагогічні (національна психологія, характер; родинна педагогіка й народна дидактика, державна освітня політика). Їх вплив зумовив своєрідність етнопедагогічної ситуації в східноукраїнському регіоні й тенденції розвитку етнопедагогічних основ навчально-виховного процесу загальноосвітніх шкіл у досліджуваній період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березюк О. С. Чинники етнопедагогіки : монографія / О. С. Березюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2003. – 205 с.
2. Етнографія України : навч. посіб. / за ред. С. А. Макаруча. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Л. : Світ, 2004. – 520 с.
3. Історія України з давнини до початку XXI століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.vn.ua/book/history1/41.html>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 10.11.17.
4. Карлова В. В. Основні фактори формування і розвитку національної самосвідомості [Електронний ресурс] / В. В. Карлова. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kvvrns.pdf>. – Назва з екрана. – Дата звернення: 8.11.17.
5. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В. І. Наулко, Л. Ф. Артюх, В. Ф. Горленко та ін. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
6. Курило В. С. Становлення і розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в XX столітті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Курило Віталій Семенович ; Ін-т педагогіки АПН України. – Луганськ, 2000. – 507 с.
7. Сучасна школа України: етнопедагогічна проекція теорії й практики : [монографія] / за ред. проф. Н. Лисенко. – К. : Слово, 2013. – 336 с.
8. Фатальчук С. Д. Становлення та розвиток гімназійної освіти східноукраїнського регіону (друга половина XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Фатальчук Сергій Дмитрович ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2006. – 20 с.

REFERENCES

1. Berezyuk O. S. Chinniki etnopedagogiki : monografiya / O. S. Berezyuk. – Zhitomir : Vid-vo ZhDU Im. I. Franka, 2003. – 205 s.
2. Etnografiya Ukraini : navch. posib. / za red. S. A. Makarchuka. – Vid. 2-ge, pererob. i dop. – L. : Svit, 2004. – 520 s.
3. Istorya Ukraini z davnini do pochatku XXI stolittya [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.history.vn.ua/book/history1/41.html>. – Nazva z ekrana. – Data zvernennya: 10.11.17.
4. Karlova V. V. Osnovni faktori formuvannya i rozvitku natsionalnoyi samosvidomosti [Elektronniy resurs] / V. V. Karlova. – Rezhim dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kvvrns.pdf>. – Nazva z ekrana. – Data zvernennya: 8.11.17.
5. Kultura i pobut naseleння Ukrainii : navch. posib. / V. I. Naulko, L. F. Artyuh, V. F. Gorlenko ta In. – 2-ge vid., dop. ta pererob. – K. : Libid, 1993. – 288 s.
6. Kurilo V. S. Stanovlennya i rozvitok sistemi osvlti ta pedagogichnoyi dumki ShldnoukraYinskogo reglonu v XX stolittl : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Kurilo Vitally Semenovich ; In-t pedagoglki APN UkraYini. – Lugansk, 2000. – 507 s.
7. Suchasna shkola UkraYini: etnopedagogichna proektsIya teoriYi y praktiki : [monografiya] / za red. prof. N. Lisenko. – K. : Slovo, 2013. – 336 s.
8. Fatalchuk S. D. Stanovlennya ta rozvitok glmnazYinoYi osvlti shldnoukraYinskogo reglonu (druga polovina XIX – pochatok XX stolittya) : avtoref. dis. na zdob. nauk. stupenya kand. ped. nauk : spets. 13.00.01 “Zagalna pedagoglka ta Istorya pedagoglki” / Fatalchuk Sergly Dmitrovich ; Lugan. nats. ped. un-t Im. T. Shevchenka. – Lugansk, 2006. – 20 s.

MARINA YEPIKHINA

THE FORMATION OF ETHNO-PEDAGOGICAL TRADITIONS IN THE EAST UKRAINIAN REGION IN THE 60-90S OF THE 20TH CENTURY: OBJECTIVE AND SUBJECTIVE FACTORS

Abstract. The article is devoted to the analysis of certain groups of factors that predetermined the process of formation of ethno-pedagogical traditions of the East Ukrainian region in the 60-90's of the 20th century. In the article the author considers the territory of Donetsk and Luhansk regions as united East Ukrainian region with specific features common to them, as well as features that distinguish them from the other regions of Ukraine. According to the author, such an allocation of the East Ukrainian region makes it possible to view it as a specific social environment in which a single educational space operates. The author analyzes several classifications of the factors that influenced ethno-pedagogical processes in the East Ukrainian region in the 60-90's of the 20th century.

Classification of the factors that influenced the formation of the people's pedagogy according to N. Lysenko: global, world factors (the problem of war and peace, ecological catastrophes, losses of civilizations); social (political, economic, cultural, medical, educational) living conditions of society and state; regional (influence factors of the development in specific cities, villages, microdistricts); specifically personal (directly faced by a person).

Classification of the factors that influenced the formation of national identity according to V. Karlova: conditionally static, i.e. those that existed in the past; conditionally dynamic, that act in real time and influence the formation and the development of consciousness and identity of the nation in modern conditions, and are expected in the future.

According to O. Bereziuk, the components of ethnography (language, culture, traditions, morals, folklore, folk games, folk toy, etc.), can legitimately be considered as the factors of ethno-pedagogics, through which the goals and objectives of national education are realized.

S.Fatalchuk distinguishes geographical and social factors: historical and cultural (similarity of historical and cultural development); natural and geographic (location, identity of the landscape, climatic conditions); social and geographic (considerable distance of regions from the central regions of the country, higher population density compared to the other regions); social and demographic (polyethnic composition of the population, joint migration processes); social and economic (joint direction of the structure of industry).

Based on the analysis of the presented classifications, the author gives a definition to the ethno-pedagogical factors, and also offers her classification of the factors (depending on the source of influence) that influenced the formation of ethno-pedagogical traditions in the East Ukrainian region in the 60-90's of the 20th century: objective and subjective. According to the author the objective factors are: natural (natural and geographic, ecological); social (historical, social and demographic, economic, religious). The group of subjective factors consists of: moral and spiritual (the basis of folk morality, national consciousness and identity; native language, folklore; traditions, customs, ordinances); psychological and pedagogical (national psychology, character, family pedagogics and folk didactics, state educational policy). Their influence determined the peculiarity of the ethno-pedagogical situation in the East Ukrainian region in the 60-90's of the 20th century.

Key words: *factors, classification, East Ukrainian region, ethno-pedagogical traditions, national consciousness, native language, folklore.*

Одержано 02.11.2017р

УДК 37.016:81'243(477.53)«189/192»

ЮЛІЯ СТРИЖАК

ORCID 0000-0002-7289-7211

(Полтава)

ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ГІМНАЗІЯХ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

У статті висвітлено обсяги та специфіку вивчення іноземних мов у гімназіях Полтавської губернії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Проаналізовано навчальні плани щодо організації навчання іноземних мов у гімназійній освіті в досліджуваній період.

Ключові слова: *гімназія, іноземні мови, навчальний план, стародавні мови, нові мови.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціально-економічними перетвореннями, коли від людини вимагаються не тільки знання і вміння, а й розвинені особистісні якості, які давали б їй змогу активно долучатися до творчої діяльності. Нинішній етап міжнародних зв'язків України, вихід її у європейський та світовий простір, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії вимагають радикальних змін у галузі навчання іноземних мов, статус яких у нашій країні постійно зростає. Іноземна мова є важливим засобом міжкультурного спілкування, вона сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує такий рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно орієнтуватись і комфортно почуватися у країні, мова якої вивчається. Зауважимо, що здатність зрозуміти представника іншої культури залежить не тільки від правильного використання мовних одиниць, але й від особливих умінь розуміти норми його культури, у тому числі мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування.

У цьому контексті національний досвід іншомовної освіти становить особливу цінність, оскільки на українських землях з давніх часів складалося середовище, сприятливе до опанування іноземних мов. У середніх навчальних закладах широко використовувалися й вивчалися стародавні й нові європейські та східні мови, розглядалися культурні здобутки інших країн, формувалися традиції іншомовної освіти, що підтверджує давнє європейське підґрунтя й устремління наших предків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний пошук засвідчив, що історія розвитку вітчизняної освіти здавна привертала увагу дослідників, її багатогранність переконує в доцільності більш цілеспрямованого розгляду особливостей змісту й процесу, цільової спрямованості й результативності вивчення іноземних мов. За період розбудови національної школи в незалежній Україні сформувалася нова хвиля інтересу до вивчення регіональних особливостей шкільництва в Україні (В. Бобров, І. Курляк, Т. Лутаєва, І. Мартинова, Б. Ступарик, С. Фатальчук, Т. Шушара).